

МІНІСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛІКИ БЕЛАРУСЬ
УЧРЕДЖЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ
«ПОЛОЦКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ»

Інститут філології
Інститут філософії
Інститут права
Інститут економіки
Інститут гуманітарних наук
Інститут фармацевтическіх наук
Інститут хімічных наук
Інститут фізичных наук
Інститут біологічных наук
Інститут педагогіки та психолого-педагогічної підготовки

**ГЕНДЕР И ПРОБЛЕМЫ
КОММУНИКАТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ**

Сборник материалов четвертой международной научной конференции

28 – 29 октября 2010 года

**Новополоцк
ПГУ
2010**

С.О. Шидловский (Беларусь)

МАТРЫМАНІЯЛЬНА СТРАТЕГІ Ў СІСТЭМЕ СТРАТЕГІЙ АДАПТАЦЫІ БЕЛАРУСКАГА ПРЫВІЛЕЯВАНАГА ГРАМАДСТВА ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XIX СТАГОДДЗЯ

Значнае месца ў жыцці прадстаўнікоў прывілеяванага грамадства Беларусі займала сям'я, якая традыцыйна ўключала ў сябе не толькі сваякоў, але і астатнія насељніцтва домаўладання. Жонка шляхціца, адпаведна патрыярхальному ўяўленню, — гэта паплечніца, ад якой у значнай ступені залежыць лабрабыт дома: «добрая жонка — скарб найдаражэйшы, бо дзе ў хаце каханне і згода, там і блаславенне Божае» [1, с. 47]. Аднак на практицы мужчыны шукалі ў шлюбе спосаб умацавання свайго эканамічнага становішча, а жанчыны прагнулі радавітасці і свецкіх забаў. Папулярызавалася ідэя, паводле якой кахаць можна па-за шлюбам, а ствараць сям'ю варта паводле эканамічнага і палітычнага разліку.

У творах рамантыкай жанчына зрабілася галоўнай герайней, дэклараўвалася яе права на каханне. І самі жанчыны больш актыўна далучаліся да фарміравання грамадскіх ідэалаў праз стварэнне салонаў, літаратурных і тэатральных заняткі [2, с. 146]. Айчынныя і расійскія назіральнікі адзначалі нязмушанасць шляхцінок, якія часціком бралі на сябе ініцыятыву ў любоўных стасунках [3, с. 73; 4, с. 265]. Жаночай эмансыпацыі спрыяла заходжанне ў беларускім краю значнай колькасці расійскага афіцэрства і чыноўнікаў, а таксама працэс камерцыйлізацыі сферы забаў.

Танцавальныя раздуты рабіліся «кірмашом нявест». Павышалася матрыманіяльная мабільнасць шляхцінок, якія атрымалі магчымасць выйсці за кола суседскіх знаёмстваў. Манернасць, сарамлівасць, спілласць, паважнасць у паводзінах жанчыны высмейваліся свецкім грамадствам як праявы правінцыялізму.

Удзел у рэдутах (або рэсурсах) вымагаў ад удзельнікаў наяўнасці маскі. Апошняя мусіла ствараць камфортныя ўмовы — ілюзію роўнасці — для сацыяльна-змесцанай кампаніі адпачыўвачоў (дваранства, купечства, разначыннай інтэлігенцыі). Мaskaрад з'яўляўся месцам, дзе дазваляліся паводзіны, забароненыя ў звычайных абставінах. Мaska стварала авантурныя варункі ў адносінах палоў. Сучаснікі адзначалі дэградацыю маральнай атмасфэры рэдутаў [5]. Вакол маскарадаў узнікалі легенды, мемуарысты распавядаюць пра містычныя здарэнні, звязаныя з маскарадамі. Галоўнымі забавамі на рэдутах былі танцы і картачная гульня [6, с. 150]. Танцавалі мазуркі, вальсы. Баліяніні праціўваліся да ўсходу сонца.

У клубах быў абмежаваны ўваход, жанчыны не дапускаліся акрамя выпадкаў, калі ладзіліся святочныя сустрэчы, напрыклад, «з'езды». Прыватныя бальныя вечарыны для запрошаных гасцей адбываліся таксама ў асобных дваранскіх дамах. Баль, у адрозненні ад іншых танцавальных імпрэз, з'яўляўся рытуалізаванай дзеяй. У ім, як правіла, удзельнічалі людзі аднаго сацыяльнага кола. Ён быў важным кампанентам у матрыманіяльных стратэгіях арыстакраты. Баль з'яўляўся месцам разнастайных камунікацый — ад мілосных да грамадска-палітычных [7, с. 76]. Тут упершыню выяўляліся і замацоўваліся модныя тэндэнцыі. Балі праводзіліся ўвесі год, за выключчнінем пастоў. Галоўным бальным сезонам была зіма [8, с. 144]. Грамадскія балі і абеды часам ладзіліся ў гонар асобных людзей ші з нагоды позўных падзеяў. Па сведчанні мемуарыстаў, напярэдадні вайны з Напалеонам «шал забаваў» на беларускіх землях «хапаў рэздэнцыі магнатаў, двары, нават дворыкі» [9, с. 183]. Балі, што ладзіліся для каранаваных асобаў, узімаліся да вышыні мастацтва. Прыкладам слугуюць імпрэзы, якія адбываліся ў Вільні на працягу 1812 года па чарзе ў гонар расійскага і французскага імператараў. Часткай гэтых дзеяй былі канцаты, спевы, алегарычныя транспаранты [10, с. 153].

Павялічвалася колькасць міжэтнічных і міжканфесійных шлюбоў. Такая з'ява канца XVIII — пачатку XIX стагоддзя, як фаварытызм, супадна якой сярод прадстаўнікоў уладнай эліты зрабілася прэстыжным эманстраваць свое пазашлюблённае сувязі — «мужы з'яўляліся фірмаю, жонкі — таварам», уключала жанчын у зваржаўныя сферы [9, с. 228]. У арыстакратычным асяродку сталася звычай практикы скасавання шлюбу.

Дынаміка ў культуры прывілеяванага грамадства Беларусі першай паловы XIX стагоддзя была абумоўлена ў значнай ступені працэсам адаптациі мясцовых элітарных груп да расійскіх палітыка-еканамічных і сацыякультурных умоў жыцця. Адаптация насіла рознахутаксныя характеристары і паглыбляла культурную дыферэнцыяцыю ў асяроддзі прывілеяванага саслоўя Беларусі.

Адаптация мела дваістую мэту — захаванне культурнай цэласнасці мясцовай прывілеяванай групы і адначасова яе інтэграцыю ў агульнарасійскую элітарную супольнасць. Акрамя матрыманіяльных стратэгій можна вылучыць таксама наступныя сацыякультурныя адаптацийныя стратэгіі ў культуры прывілеяванага саслоўя Беларусі першай паловы XIX стагоддзя:

- моўная натурализация (навучанне ў расійскіх універсітэтах і адначасовае захаванне нацыянальной польскамоўнай адукцыйнай сістэмы ў краі);

Проблемы гендера в философии, истории и культурологии

- ідэалагічна-канфесійны кансенсус (развіццे ідэалогіі панславізму; абмеркаванне ідэй увядзення рускай або беларускай моваў у каталіцкім набажэнстве і скасавання грэка-каталіцкай уніі);
- міграцыйная мабільнасць (выезд у сталічныя гарады Расейскай імперыі для ажыццяўлення кар'еры і фарміраванне моцнай дыяспары);
- дэмографічная стратэгія (культ вялікай шматдзетной сям'і і «польскай» мапі);
- гларызызацыйная шляхецкая культуры (прапаганда ідэі «еўропейскасці» шляхецкой культуры; каталіцкі месіянізм);
- каранізацыя (зворот да беларускай мовы; збор гістарычных звестак і фальклору з мэтай доказу сваіх гістарычных правоў на культурную прысутнасць у краі; мецэнатства; капіталаўкладанні ў нацыянальную культуру; калекцыяправанне);
- сімвалічныя абмены (уніфікацыя імён на расейскі ўзор; мадыфікацыя радаводаў);
- саслоўная салідарызацыя (саслоўна-кланавы пратэкцыянізм, інтэнсіфікацыя ўнутрыродавых і ўнутрысаслоўных сувязяў).

Прапрасу адаптаты дробнага шляхецтва да расейскіх палітыка-еканамічных і сацыякультурных умоў жыцця замінала палітычна і эканамічна дысфункцыянальнасць гэтай сацыяльнай групы ва ўмовах расейскага абсалютысцкага рэжыму. Павялічваўся разрыў паміж эканамічнымі і палітычнымі магчымасцямі арыстакратыі і беззямельнага ды малазямельнага дваранства, ліквідавалася ілюзія гамагеннасці колішняга «народу шляхецкага». У культуры магнатаў адбываўся пераход ад «сарматызму» да прэстыжных культурных мадэляў (сінкрэтычнай расейска-імперскай, расейскай або польскай). Дробнашляхецкая інтэлігенцыя шукала новыя формы ідэнтычнасці на грунце лакальнага-рэгіянальных гісторыка-культурных традыцый.

Літаратура

1. Баршчэўскі, Я. Шляхціц Завалня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях/Я. Баршчэўскі// Выбранныя творы/укл., пер. з пол. М. Хаўстовіча. — Мінск : Беларускі кнігазбор, 1998. — С. 81—282.
2. Куль-Сяльверстava, С.Я. Беларусь на мяжы стагоддзяў і культур : Фармаванне культуры Новага часу на беларускіх землях (другая палова XVIII ст. — 1820-я гады)/С.Я. Куль-Сяльверстava. — Мінск : БДУ, 2000. — 260 с.
3. Булгарин, Ф. Воспоминания Фаддея Булгарина. Отрывки из виденного, слышанного и испытанного в жизни/Ф. Булгарын//Выbrane/укл. А. Фядуты. — Мінск : Беларускі кнігазбор, 2003. — (Беларускі кнігазбор ; Сер. II. Гісторыка-літаратурныя помнікі) — С. 49—170.
4. Massalski, E. Z pamiętników (1799–1824)/E. Massalski/Z filareckiego świata : Zbiór wspomnień z lat 1816–1824 / Wyd. H. Mościcki. — Warszawa : Inst. Wydawniczy «Bibl. Polska», 1924. — S. 207–302.
5. Роткирх, фон В. Мертвые в маскараде/В. фон Роткирх ; подготовка текста П. Лавринца// Вечерние новости. — 1995. — № 2 (11045).
6. Kitowicz, J. Opis obyczajów za panowania Augusta III/J. Kitowicz ; oprac. R. Pollak. — Wyd. 3., przejrz. — Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1970. — 608 s.
7. Яковкин, Н.И. Русское дворянство первой половины XIX века. Быт и традиции/Н.И. Яковкин. — СПб : Лань, 2002. — 160 с.
8. Захарова, О.Ю. Светские церемониалы в России XVIII — начала XX в./О.Ю. Захарова. — Москва : ЗАО Центрполиграф, 2003. — 329 с.
9. Патоцкі, Л. Успаміны пра Тышкевічаву Свіслач, Дзярэчын і Ружану/Л. Патоцкі ; пер. з пол. І.У. Саламеівіча. — Мінск : Полымя, 1997. — 270 с.
10. Киркор, А.К. Город Вильно/А.К. Киркор//Живописная Россия : в 12 т./под общ. ред. П.П. Семенова. — М. : Вольфа, 1882. — Т. 3 : Литовское и Белорусское Полесье/А.К. Киркор, П.П. Семенов, С.В. Максимов. — репринт. вост. — 2-е изд. — Минск : БелЭн, 1994. — С. 137—162.